



Fecr Yayınları: 554

BEHCETU'L-ERÎB FÎ ŞERHÎ TELHÎSÎ'L-HATÎB

-MUSTAFA BEHCET'İN TELHÎS ŞERHÎ-

(İnceleme-Çeviri Yazılı Metin)

Hazırlayan

Doç. Dr. Derya ADALAR SUBAŞI

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.

(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak

FCR

Baskı ve Cilt

VADİ GRAFİK TASARIM VE REKLAMCILIK LTD. ŞTİ.

İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1

Yenimahalle/ANKARA • Tel: (0312) 395 85 71

(Sertifika No: 47479)

1. Baskı: Ağustos 2022

ISBN: 978-625-8304-01-5

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1

Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60

Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

BEHCETU'L-ERÎB
FÎ ŞERHİ TELHÎSİ'L-HATÎB

-MUSTAFA BEHCET'İN TELHÎS ŞERHİ-

(İnceleme-Çeviri Yazılı Metin)

Hazırlayan

Doç. Dr. Derya ADALAR SUBAŞI

Doç. Dr. Derya ADALAR SUBAŞI

1980 yılında Ankara’da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Ankara’da tamamladıktan sonra 1998 yılında Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalına girdi ve buradan 2002 yılında mezun oldu. Aynı yıl, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında yüksek lisans programına başladı ve ardından Anabilim Dalına araştırma görevlisi olarak atandı. 2004 yılında Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsünde, “Anadili olarak Arapça ve Türkçenin Öğretiminde Kullanılan Metinlerin Karşılaştırılması: Bir Eşdizimsel Örüntüleme Çözümlemesi Örneği” başlıklı tezle yüksek lisansını tamamladı. 2010 yılı Haziran ayında da “Sözlük Verilerine Dayalı Görünümleriyle Arapçada Kavram Oluşturma Yolları” başlıklı tezle doktor unvanı aldı. 2006-2007 eğitim-öğretim yılında araştırmalarda bulunmak ve “Arabic Language Institute for Non Arabic Speakers” adlı enstitünün düzenlediği Arapça Eğitim Programına katılmak amacıyla Suriye’de görevlendirildi. 2011-2012 eğitim-öğretim yılında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında öğretim görevlisi, 2013 yılında yardımcı doçent, 2017 yılında Doçent olarak atandı. 2014-2018 yılları arasında Ankara Üniversitesi, Orta Doğu Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdür Yardımcılığı görevini de yürüten Subaşı, halen Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında öğretim üyesi olarak görev yapmasının yanı sıra, Ahmet Yesevi Üniversitesinde Yüksek Lisans, Boğaziçi Üniversitesinde seçmeli Arapça dersleri de vermektedir. Subaşı’nın yayınlanmış ulusal ve uluslararası pek çok makale ve bilimsel çalışması yanı sıra aşağıda isimleri verilen kitap ve kitap bölümü çalışmaları da bulunmaktadır.

Sözlük Verilerine Dayalı Görünümleriyle Arapçada Kavram Oluşturma Yolları, Divan Kitap, 268s. 2012, İstanbul (Doktora Tezi)

Arapça-Türkçe-Türkçe-Arapça Universal Sözlük, Engin Yayınevi, 2014, Ankara, 412s.

Arapça-Türkçe-Türkçe-Arapça Standard Sözlük, Engin Yayınevi, 2015, Ankara, 705 s.

Klasik Arap Edebiyatında Şair Tezkireleri, Engin Yayınevi, 2016, Ankara, 208s.

Arapça I (Ders Kitabı), (Prof. Dr. Rahmi Er ile birlikte) Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eylül 2017, Eskişehir, 275s.

Arapça II (Ders Kitabı), (Prof. Dr. Rahmi Er ile birlikte) Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Ocak 2018, Eskişehir, 329s.

Arapça III (Ders Kitabı 3 bölüm (1,2,3)), (Prof. Dr. Rahmi Er ile birlikte) Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2018, Eskişehir

Arap Dilinde Dünden Bugüne Hakikat-Mecâz İlişkisi: Tarihsel arka plan bağlamında mecâza dayalı edebi sanatlarla ve günümüz dilbilimindeki izdüşünlerine bakış, *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları XV, Osmanlı Edebi Metinlerinde Teoriden Pratiğe Belâgat*, Haz. Hatice Aynur, Müjgan Çakır, Hanife Koncu, Ali Emre Özyıldırım, İstanbul, Klasik Yayınları (2021): 208-227.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	7
ÖN SÖZ	9
GİRİŞ	11

BİRİNCİ BÖLÜM ES-SEKKÂKÎ VE EL-KAZVÎNÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. EBÛ YA'KÛB ES-SEKKÂKÎ, HAYATI VE ESERLERİ	17
1.1.1. Hayatı	17
1.1.2. Edebî Kişiliği	18
1.1.3. Eserleri:	19
1.2. HATÎB EL-KAZVÎNÎ, HAYATI VE ESERLERİ	23
1.2.1. Hayatı	23
1.2.2. Edebî Kişiliği	24
1.2.3. Eserleri	25

İKİNCİ BÖLÜM TELHÎSU'L-MİFTÂH ADLI ESER ÜZERİNE YAPILAN ARAPÇA VE TÜRKÇE ÇALIŞMALAR

2.1. ARAPÇA ŞERHLERİ	29
2.2. ARAPÇA MUHTASARLARI	33
2.3. TÜRKÇE ŞERHLERİ VE TERCÜMELERİ	34
2.3.1. Türkçe Şerhleri	34
2.3.2. Türkçe Tercümeleri	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM MUSTAFA BEHCET HAYATI VE ESERLERİ

3.1. HAYATI	39
3.2. ESERLERİ	40
3.2.1. Behcetü'l-Le'âli Şerhu Esmâ'illâhi'l-Müte'âli	40
3.2.2. Kitâbu Sunûhât-ı Vehbiyye ve Esrâr-ı Nûniyye	41
3.2.3. Edvâ'u'l-Behce fî Şerhi'l-Münferice	41
3.2.4. Behcetü'l-Fevâ'ihî'r-Rahmâniyye	42
3.2.4.1. Muhammed Fassı Tercümesi	43
3.2.5. Behcetü'l-Esrâr fî Hakki A'zami'l-Ezkâr (Esrâr-ı 'Akliyye)	43
3.2.6. Vahdet-i Vücûd Risalesi	44
3.2.7. Risâle-i Tevhîd Tercümesi	44
3.2.8. Behcetü'l-Erîb fî Şerhi Telhîsi'l- Hatîb	45

3.2.8.1. Eserin Teknik Özellikleri-----	47
3.2.8.2. Dil ve İmlâ Özellikleri -----	49
3.2.8.3. Eserin içeriği -----	52
3.2.8.4. Mustafa Behçet'in, Behcetü'l-Erîb fi Şerhi Telhîsi'l-Hatîb'de Takip Ettiği Şerh Metodu -----	57

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BEHCETU'L-ERİB FÎ ŞERHİ TELHÎSİ'L-HATÎB'İN ÇEVİRİ YAZILI METNİ

4.1.ÇEVİRİ YAZILI METNİN HAZIRLANMASINDA TAKİP EDİLEN YOL-----	65
4.2. ÇEVİRİ YAZILI METİN -----	68
4.3. AÇIKLAMALI ÖZEL ADLAR SÖZLÜĞÜ -----	281
4.3.1. Açıklamalı Yazar Adları Sözlüğü-----	281
4.3.2.Açıklamalı Eser Adları Sözlüğü-----	285
SONUÇ -----	287
KAYNAKÇA -----	293
TIPKIBASIM -----	298

KISALTMALAR

B	Beyit
b.	Bin (ođlu)
C	Cilt
ev.	Çeviren
Dk.	Der kenar
DTCF	Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
D.İ.A.	Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
haz.	Hazırlayan
İ.A.	İslam Ansiklopedisi
Ktp.	Kütüphane
s.	Sayfa
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
t.y.	Tarih yok
vr.	Varak

ÖN SÖZ

Telhîsu'l-Miftâh, es-Sekkâkî'nin *Miftâhu'l-Ulûm* adlı eserinin belâgate dair üçüncü bölümünün Hâtîb el-Kazvînî ya da Hatîbu Dimaşk adı ile de bilinen Ebu'l-Ma'âlî Kâdî'l-Kudât Celâlüddîn Muhammed b. Abdurrahmân el-Kazvînî tarafından yapılan özetidir. *Telhîsu'l-Miftâh* kendisinden sonra belâgat konusunda eser veren âlimler üzerinde büyük bir etki bırakmış, esere Arapça ve Türkçe birçok şerh, tercüme, haşiye ve muhtasarlar yazılmıştır. Bu çalışmada eserin Türkçe şerhlerinden biri olan ve Mustafa Behcet b. Muhammed Sâlim tarafından yapılmış "***Behcetü'l-Erîb fî Şerhi Telhîsi'l-Hatîb***" adlı şerh incelenmektedir. Milli Kütüphanede tek nüsha olarak bulunan el yazması bu eser öncelikle çeviri yazılı bir metin haline dönüştürülmüş, günümüz Türkçesine aktarılmış ve elde edilen veriler değerlendirmeye tabii tutulmuştur.

Giriş bölümünde başlangıcından itibaren Arap belâgat tarihi ve kaynak eserlerine dair genel bilgiler verilmek suretiyle belâgat ilminin teşekkülü ve kavramlarına dair bilgiler verilmektedir. Bu bilgiler verilirken dönemsel ve tarihsel bir sıra takip edilmektedir. Bu yönüyle çalışmada incelenen esere bir hazırlık sağlanmıştır.

Birinci bölümde, *Miftâhu'l-Ulûm* adlı eserden *Telhîs*'in ortaya çıkışına kadar olan süreç değerlendirilmiş, her iki eserin yazarları ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Bu bilgiler verilirken *Miftâhu'l-Ulûm* ve *Telhîsu'l-Miftâh* ayrı bir başlık altında ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmektedir.

İkinci bölümde, *Telhîsu'l Miftâh*'ın Arapça ve Türkçe şerhleri incelenmiştir. Eserin ilk Arapça şerhi anlaşılmayan bölümlerini açıklığa kavuşturmak amacıyla el-Kazvînî'nin kendisi tarafından kaleme alınan *el-İzâh*'tır. Daha sonra esere pek çok Arapça şerh yazılmıştır. Bu şerhlerin en dikkat çekenleri bu bölümde kısaca tanıtılmaktadır. Eserin bazı Türkçe manzum şerhleri ve tercümeleri üzerine lisansüstü tezler yapılmıştır. Bu bölümde bu eserler hakkında da bilgi verilmektedir.

Üçüncü bölümde, çalışmada el yazması olarak çeviri yazılı metni verilen *Telhîs* şerhinin yazarı Mustafa Behcet'in hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmektedir. Hayatı hakkında elde edilen bilgilerin çoğu diğer eserlerinde bulunan notlar yoluyla tarafımızca oluşturulmuştur. Eserleri kısmında *Behcetü'l-Erîb fî Şerhi Telhîsi'l-Hatîb* adlı eseri hakkında bilgi verildikten sonra incelenen bu yazmanın teknik, dil ve imlâ özellikleri, içeriği, eserde

uygulanan şerh metodu gibi başlıklarla yazma esere dair bir değerlendirme yapılmıştır.

Dördüncü bölümde *Behcetü'l-Erib fi Şerhi Telhîsî'l-Hatîb* adlı tek nüsha elyazması şerhin çeviri yazılı metnin hazırlanmasında uygulanan yol ve yazmanın çeviri yazılı metni verilmiştir.

Çalışmanın sonunda eserde geçen Arapça eser ve kişi adlarının alfabetik açıklamalı bir sözlüğü verilmektedir. İncelenen el yazması eserin tıpkıbasımı ise ekler bölümünde yer almaktadır.¹

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında desteklerini üzerimden esirgemeyen ve beni akademik açıdan değerli görüşleriyle yönlendiren, örnek aldığım değerli tez danışmanım Prof. Dr. Fatma Sabiha Kutlar Oğuz'a, Eski Türk Edebiyatı alanında yaptığım bu doktora çalışması için beni teşvik eden ve destekleyen, akademik açıdan her zaman örnek ve ilham aldığım değerli hocam Prof. Dr. Rahmi Er'e, tez konumu belirlememde ve tezimin yazım aşamasında değerli görüşleriyle destek veren, belâgatle ilgili tecrübelerinden ve ilminden istifade ettiğim değerli hocam Prof. Dr. Osman Horata'ya, derslerinden istifade ettiğim Prof. Dr. Özge Öztekin'e, tezin kontrolünde ve değerlendirilmesinde değerli görüşleriyle katkı sağlayan değerli hocam Doç. Dr. Bünyamin Ayçiçeği'ne, değerli görüşleri ve yardımlarıyla destek olan değerli meslektaşım Dr. Öğr. Üyesi Fazile Eren Kaya'ya, değerli görüşleriyle katkı sağlayan Prof. Dr. Mücahit Kaçar'a, tezi okuyarak değerli görüşleriyle katkıda bulunan meslektaşım Doç. Dr. Fatıma Betül Üyümez'e ve her zaman sabırla bana destek olan eşim Mehmet, kızım Ada Yağmur, ablam Yasemin, kardeşim Büşra'ya, anneme ve babama teşekkürü bir borç bilirim. İyi ki varsınız...

Derya ADALAR SUBAŞI
Temmuz 2022-Ankara

¹ Bu çalışma Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalında 2013-2022 yılları arasında yaptığım "Mustafa Behcet'in Telhis Şerhi: Behcetü'l-Erib (İnceleme- Çeviri Yazılı Metin) başlıklı ikinci doktora tezimin kitaplaştırılmış şeklidir. Son derece detaylı ve incelikli bir yazma eserin incelenmesi aşaması uzun yıllar almış olsa da sonuçta ortaya çıkan bu çalışma ile Osmanlı Türkçesi mensûr bir Telhis şerhi gün yüzüne çıkarılmış, tezkirelerde ve biyografik eserlerde adı bulunmayan yetenekli bir şârih bilim dünyasına tanıtılmıştır.